

ՎԼԱԳԻՄԻՐ ՀՈՎՍԵՓՅԱՆ

**Արցախի Հանրապետության Գերագույն դատարանի դատավոր,
ԱՀ վաստակավոր իրավաբան**

**ԴԱՏԱՎՈՐԻ ԿԱՐԳԱՎԻՃԱԿԻ ՀԻՄՈՒՆՔՆԵՐՆ
ԱՐՑԱԽԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ**

Դատավորը պետք է անկաշառ լինի, որ համարչակ լինի դատական արյանում և ուղիղ վճիռ կայացնի, որ այն լսողների հավանությանն արժանանա:
Մխիթար Գոռ

Պետության և իրավունքի ծագման ու զարգացման բոլոր ժամանակահատվածներում արդարադատություն իրականացնող անձանց առաջադրվող պահանջները և նրանց վարքագիծը մշտապես գտնվել են պետության և հասարակության ուշադրության ու վերահսկողության ներքո: Մեր դրկից հարևանները՝ պարսիկները, դեռևս անտիկ դարաշրջանում, դատավոր նշանակել են հմուտ և գիտակ մարդկանց: Նույն մոտեցումը եղել է նաև հին Հայաստանում:

Պատմական Հայաստանի աշխարհիկ դատավորների մասին ուշագրավ տվյալներ կարող ենք գտնել միջնադարյան հայ պատմիչների աշխատություններում, բայց նրանց

«կարգավիճակի» վերաբերյալ այնպիսի հույժ կարևոր մտքեր է հայտնել XII դարի հռչակավոր գիտնական Մխիթար Գոռն իր հանրահայտ Դատաստանագրքում, որպիսիք, նույնիսկ ժամանակի հեռվից, իրենց նշանակությունը չեն կորցրել և համապատասխանում են ներկայիս պահանջներին: Մասնավորապես, Գոռը գտնում է, որ դատավորն աշխատանքի անհրաժեշտ գիտելիքներ և փորձ պետք է ունենա, լինի իր գործի մեջ անկաշառ, համբերատար, աննախանձ, անհիշաչար, ուշադիր լսի կողմերին և նոր միայն որոշում կայացնի: Կոռուպցիոն երևույթների դեմն առնելու պայքարում Գոռի Դատաստանագրքում մի այսպիսի միտք կա. «և հարկ է, որ դատավորը թագավորներից մշտապես ստանա պարգևներ, որ չլինի թե հանկարծ, ընտանիքը տուժելու համար նա զայթակողություններ ունենա»:¹

Ներկա առումով «կարգավիճակ» /լատիներեն՝ status-վիճակ, դրություն/ եզրույթը նշանակում է ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց դրությունը, իսկ իրավական կարգավիճակը դա իրավունքի սուբյեկտի՝ օրենսդրական նորմերով սահմանված իրավունքների և պարտականությունների համակցությունն է:² Այստեղից բխում է, որ դատավորի կարգավիճակը՝ դատավորի՝ որպես պաշտոնատար անձի, ներպետական օրենսդրությամբ և միջազգային իրավունքի նորմերով ամրագրված իրավական դրությունն է:

Դատավորի կարգավիճակին վերաբերող միջազգային չափորոշիչների հիմքում ընկած են այնպիսի փաստաթղթեր, ինչպիսիք են Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագիրը /10 դեկտեմբերի 1948թ./, Մարդու իրավունքների և հիմնական ազատությունների պաշտպանության մասին կոնվենցիան /4 նոյեմբերի 1950թ./, ՄԱԿ-ի Գլխավորի վեհա-

ԼՂՀ դատական իշխանություն

ժողովի կողմից թ.թ. 40/32/ և 40/46/ բանաձևերով 1985թ. հաստատված՝ «Գատակյան մարմինների անկախության հիմնարար սկզբունքները» և դրա հավելվածը, «Գատավորների կարգավիճակի մասին» եվրոպական խարտիան /10 հուլիսի 1998թ./, Եվրոպական խարտիայի պարզաբանման հուշագիրը, «Գատավորների անկախության, արդյունավետության ու դերի մասին Եվրախորհրդի նախարարների կոմիտեի թիվ R /94/12 հանձնարարականը /13 հոկտեմբերի 1994թ./ և այլն:

Խորհրդային իշխանության տարիներին դատավորների և ժողովրդական ատենակալների կարգավիճակի մասին առաջին և վերջին փաստաթուղթն ընդունվեց 1989 թվականին³ և մնաց թղթի վրա, քանի որ Խորհրդային Միությունն արդեն փլուզման եզրին էր:

Լեռնային Դարաբաղի Հանրապետության /այսուհետ՝ ԼՂՀ/ անկախության հռչակումից և պետական իշխանության մարմինների կազմավորումից հետո պետական ապարատի կատարելագործման հարցերն առաջնահերթ պլան մղվեցին՝ ընդգրկելով մաս դատական համակարգը: Առաջին փաստաթուղթը, որն ամրագրեց դատավորի կարգավիճակը մեր երկրում, դա օրենսդիր մարմնի կողմից 1996թ. մայիսի 6-ին ընդունված «Գատակյան իշխանության մասին» ԼՂՀ օրենքն էր, որի III գլուխը նվիրված էր դատավորների և ժողովրդական ատենակալների կարգավիճակի հարցերին:⁴ Մասնավորապես, օրենքն ազդարարեց, թե ովքեր կարող են լինել Հանրապետության դատավորներ և ժողատենակալներ՝ կարգավորելով նրանց անվտանգության ապահովման, դատական գործերի լուծման ընթացքում միջամտության անթույլատրելիության, դատավորների և ժողովրդական ատենակալների անձեռնմխելիության, դատավորների թեկնածուներին ներկայացվող պահանջների, նրանց ընտրության կարգի ու ժամկետների և մի շարք այլ հարցեր:

1999-2000թթ. ԼՂՀ-ում ընդունվեց դատաիրավական բարեփոխումներն ապահովող օրենսդրական ակտերի մի ամբողջ փաթեթ՝ միջնորդ դատարանների և միջնորդ դատավարության, դատարանակազմության, դատավորի կարգավիճակի, դատական ակտերի

հարկադիր կատարումն ապահովող ծառայության, փաստաբանական գործունեության, դատախազության, դատական մագիստրատուրայի խորհրդի մասին և այլն:⁵

Հարկ է նշել, որ դատավորի կարգավիճակին վերաբերող մեր օրենսդիրների կողմից ընդունված վերոնշյալ երկու օրենքների դրույթներն ընդամենը մի ծաղկաբաղ էր «Գատավորի կարգավիճակի մասին» ԽՍՀՄ օրենքից և հարմարեցված նորաստեղծ Հանրապետության դատական իշխանությանը:

ԼՂՀ-ում դատավորի կարգավիճակի սահմանադրաիրավական հիմունքների /առաջատար, գլխավոր դրույթներ/ ձևավորումը սկսվեց 2006թ. ԼՂՀ Սահմանադրության⁶ և 2008թ. ԼՂՀ Գատակյան օրենսգրքի ընդունումից հետո: Այս երկու խոշոր փաստաթղթերում՝ դատավորների կարգավիճակին վերաբերող սկզբունքներն իրենց ամրագրումն ստացան 2017թ. փետրվարի 20-ի հանրաքվեով ընդունված Արցախի Հանրապետության /այսուհետ՝ նաև ԱՀ/ Սահմանադրությունում,⁷ իսկ մանրամասները շարադրվեցին 2017թ. հուլիսի 21-ին ընդունված և նույն թվականի սեպտեմբերի 7-ին ուժի մեջ մտած ԱՀ Գատակյան օրենսգրքում /այսուհետ՝ Գատակյան օրենսգիրք/⁸:

Այժմ տեսնենք հայրենական օրենսդրությունն ինչ պահանջներ է ներկայացնում այն անձանց, ովքեր հավակնում են դատավորի կարգավիճակ ձեռք բերել: Սահմանադրությունը դատավորների թեկնածուների ցուցակի կազմումը և հաստատումը վերապահել է իր նախադեպը չունեցող մի այնպիսի անկախ պետական մարմնի, ինչպիսին Բարձրագույն դատական խորհուրդն է /այսուհետ՝ ԲԳԽ/, որը երաշխավորում է դատարանների և դատավորների անկախությունը /ԲԳԽ-ի կարգավիճակի, կազմավորման և գործունեության կարգի ու լիազորությունների լուսաբանումը մեր հոդվածի շրջանակներից դուրս է/:

Գատավորների թեկնածուների ցուցակի հերթական և արտահերթ համալրման նպատակով որակավորման ստուգումներ անցկացնելու գործընթացը կազմված է 4 փուլից՝ հայտեր ներկայացնելուց, գրավոր քննությունից, հոգեբանական թեստից և ԲԳԽ-ի կողմից անցկացվող հարցազրույցից: Որակավորման ստուգումների արդյունքների հիման

վրա դատավորների թեկնածուների ցուցակի կազմումը և հաստատումը կատարվում է ԲԳԽ-ի կողմից:

Ինչպես ՀՀ-ում, այնպես էլ ԱՀ-ում դատավորի թեկնածուին ներկայացվող պահանջները նույնանման են: Որակավորման ստուգումների կարող են մասնակցել 28-60 տարեկան ԱՀ այն քաղաքացիները, որոնք ունեն ընտրական իրավունք, ԱՀ-ում ստացել են բակալավրի կամ դիպլոմավորված մասնագետի բարձրագույն իրավաբանական կրթության որակավորման աստիճան կամ մանատիպ աստիճան են ձեռք բերել օտարերկրյա պետությունում, որոնց ճանաչումն ու համարժեքության հաստատումն ԱՀ-ում իրականացվել են օրենքով սահմանված կարգով, տիրապետում են հայերենին, ունեն առնվազն երեք տարվա մասնագիտական ստաժ և առկա չեն Դատական օրենսգրքի 100-րդ հոդվածի 1-ին մասի սահմանափակումները: Իսկ սահմանափակումները հանգեցնում են նրան, որ դատավոր չի կարող նշանակվել այն անձը՝

1/ ով դատապարտվել է հանցագործության կատարման համար՝ անկախ դատվածությունը մարված կամ հանված լինելու հանգամանքից.

2/ ում նկատմամբ քրեական հետապնդումը դադարեցվել է ոչ արդարացնող հիմքերով.

3/ ով ունի դատավորի պաշտոնում նշանակվելուն խոչընդոտող ֆիզիկական արատ կամ հիվանդություն /դրանց ցանկը սահմանվել է Կառավարության 2009թ. օգոստոսի 18-ի N 514-Ն որոշմամբ/.

4/ ով չի անցել պարտադիր զինվորական ծառայություն՝ բացառությամբ այն անձանց, ովքեր ազատվել են մնան ծառայությունից կամ ունեն տարկետում՝ օրենքով նախատեսված կարգով ու հիմքով.

5/ ով չունի ԱՀ քաղաքացիություն.

6/ ով օրինական ուժի մեջ մտած վճռով ճանաչվել է անգործունակ, սահմանափակ գործունակ կամ անհայտ բացակայող:

Դատավորների թեկնածուների ցուցակից թեկնածուին հանելու հիմքերը նույնպես նախատեսված են Դատական օրենսգրքով, որի 101-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ թեկնածուն հանվում է ցուցակից, եթե՝

1/ նա նշանակվել է դատավորի պաշտոնում.

2/ նա դիմում է այդ մասին.

3/ լրացել է նրա 65 տարին.

4/ նա ընդգրկվել է ցուցակում Դատական օրենսգրքի պահանջների խախտմամբ.

5/ նա առանց հարգելի պատճառի չի անցել տարեկան վերապատրաստման ծրագիրը.

6/ Դատական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 5-րդ և 6-րդ մասերով նախատեսված դեպքերում չի համաձայնում նշանակվել իրեն առաջարկված դատավորի պաշտոնում.

7/ նա դատարանի օրինական ուժի մեջ մտած վճռի հիման վրա ճանաչվել է անգործունակ, սահմանափակ գործունակ, անհայտ բացակայող կամ մահացած.

8/ նրա նկատմամբ հարուցված քրեական հետապնդումը դադարեցվել է ոչ արդարացնող հիմքով.

9/ օրինական ուժի մեջ է մտել նրա նկատմամբ կայացված մեղադրական դատավճիռը.

10/ նա կորցրել է ԱՀ քաղաքացիությունը.

11/ ի հայտ է եկել դատավորի պաշտոնում նշանակմանը խոչընդոտող ֆիզիկական արատ կամ հիվանդություն.

12/ համապատասխան կազմակերպությունում ուսումն ավարտելուց հետո ավելի քան չորս ամիս անընդմեջ չի զբաղվում իրավաբանի մասնագիտական որակավորում պահանջող աշխատանքով և չի դիմել Դատական դեպարտամենտ՝ աշխատանքի անցնելու համար.

13/ համապատասխան կազմակերպությունում ուսումնառության ընթացքում անհարգելի պատճառով բացակայել է նախատեսված ուսումնական դասընթացների առնվազն 20 տոկոսից.

14/ համապատասխան կազմակերպությունում ուսումնառության ընթացքում ժամանակավոր անաշխատունակության հետևանքով բացակայել է նախատեսված ուսումնական դասընթացների առնվազն 50 տոկոսից՝ բացառությամբ տարկետում տրամադրելու դեպքերի.

15/ համապատասխան կազմակերպությունում ուսումնառության ընթացքում դասավանդվող առարկայական կուրսի արդյունքում ստացած ըննության միավորը պակաս է կուրսը հանձնված համարելու համար համապատասխան կազմակերպության իրավասու

ԼԳՀ դատական իշխանություն

մարմնի սահմանած նվազագույն միավորից, կամ նա չի անցել օրենքով նախատեսված փորձաշրջանը.

16/ Ազգային ժողովի կողմից թեկնածությունը երկու անգամ մերժվել է:

Քննարկվող հոդվածի 1-ին մասի 12-15-րդ կետերում նշված «համապատասխան կազմակերպությունում» եզրույթից չի երևում, թե դատավորների թեկնածուների ցուցակում ընդգրկված անձանց մասնագիտական պատրաստման և վերապատրաստման դասընթացները որ ուսումնական հաստատությունում են կատարվում: Այդ հարցի պատասխանը պետք է գտնել ԼԳՀ դատարանների նախագահների խորհրդի և ՀՀ «Արդարադատության ակադեմիա» պետական ոչ առևտրային կազմակերպության միջև 2015թ. ապրիլի 10-ին կնքված փոխըմբռնման հուշագրում, որով կարգավորված են հուշագրի նպատակները, համագործակցության առարկան, ուսուցման կազմակերպումը, իրականացումը, ֆինանսավորումը և այլն:

Դատական օրենսգիրքը հստակորեն կարգավորում է դատավորների թեկնածուների ցուցակում նախկին դատավորների, իրավաբանական գիտությունների թեկնածուի կամ դոկտորի գիտական աստիճան ունեցող և գիտական գործունեությամբ զբաղվող անձանց ընդգրկման կարգը և պայմանները:

Դատական օրենսգիրքն ընդգծում է, որ դատավոր է Գերագույն, վերաքննիչ, առաջին ատյանի դատարանների նախագահների և դատավորների պաշտոնում Սահմանադրությամբ և օրենքով սահմանված կարգով նշանակված անձը: Իսկ մայր օրենքով այդ կարգը սահմանված է, որ դատարանի նախագահները և դատավորները նշանակվում են Ազգային ժողովի կողմից՝ պատգամավորների ընդհանուր թվի ձայների մեծամասնությամբ՝ ԲԳԽ-ի առաջարկությամբ:

Դատարանի նախագահների և դատավորների նշանակման այլ կարգ է սահմանված ՀՀ Սահմանադրությամբ, որտեղ ՀՀ Նախագահն իշխանության դատական թևի կազմավորման գործընթացում ակտիվ դերակատարություն ունի: Այսպես՝ Սահմանադրական դատարանի դատավորներին ընտրում է Ազգային ժողովը՝ տասներկու տարի ժամկետով: Սահմանադրական դատարանը կազմ-

ված է ինը դատավորից, որոնցից երեքն ընտրվում են Հանրապետության Նախագահի, երեքը՝ Կառավարության, երեքը՝ Դատավորների ընդհանուր ժողովի առաջարկությամբ: Նույն անձը Սահմանադրական դատարանի դատավոր կարող է ընտրվել միայն մեկ անգամ: Սահմանադրական դատարանն իր կազմից՝ վեց տարի ժամկետով, ընտրում է Սահմանադրական դատարանի նախագահ և փոխնախագահ՝ առանց վերընտրվելու իրավունքի:

Վճռաբեկ դատարանի դատավորներին և պալատների նախագահներին նշանակում է Հանրապետության Նախագահը՝ ԲԳԽ-ի առաջարկությամբ, իսկ վճռաբեկ դատարանի նախագահին ընտրում է Ազգային ժողովը՝ ԲԳԽ-ի առաջարկությամբ:

Վճռաբեկ դատարանի նախագահը և դատարանի պալատների նախագահները պաշտոնավարում են վեց տարի ժամկետով:

Առաջին ատյանի և վերաքննիչ դատարանների դատավորներին նշանակում է Հանրապետության Նախագահը՝ ԲԳԽ-ի առաջարկությամբ: Նույն կարգը գործում է նաև դատարանների նախագահների նկատմամբ, սակայն երեք տարի պաշտոնավարման ժամկետով, որի ավարտից հետո՝ երեք տարվա ընթացքում, դատարանի նախագահը չի կարող վերստին նշանակվել այդ պաշտոնում:

Չնայած ԱՀ Սահմանադրությունն արձանագրում է, որ դատարանների նախագահների համար Դատական օրենսգրքով կարող է սահմանվել պաշտոնավարման ժամկետ, սակայն Դատական օրենսգրքով դատարանների նախագահների պաշտոնավարման ժամկետ չի սահմանվել:

Համաձայն ԱՀ Սահմանադրության 138-րդ հոդվածի՝ Գերագույն դատարանի դատավոր կարող է նշանակվել 35 տարին լրացած, ԱՀ քաղաքացի հանդիսացող, ընտրական իրավունք ունեցող, բարձր մասնագիտական որակներով և մասնագիտական աշխատանքի առնվազը տասը տարվա փորձառությամբ, բարձրագույն կրթությամբ իրավաբանը, իսկ առաջին ատյանի և վերաքննիչ դատարանների դատավոր կարող է նշանակվել ԱՀ քաղաքացի հանդիսացող, ընտրական իրավունք ունեցող բարձրագույն կրթությամբ իրավաբանը: Դատավորների թեկնածուները պետք է

տիրապետեն հայերենին:

Ինչպես նկատելի է, Սահմանադրությունն առաջին ատյանի և վերաքննիչ դատարանների համար տարիքային ցենզ չի սահմանել՝ դրա և այլ լրացուցիչ պահանջների լուծումը թողնելով Դատական օրենսգրքին: Սահմանադրական այս նորմը վերցրված է ՀՀ Սահմանադրությունից, միայն այն տարբերությամբ, որ ՀՀ Սահմանադրությունը Սահմանադրական դատարանի և վճռաբեկ դատարանի դատավորների տարիքային ցենզի ստորին շեմը սահմանել է 40 տարին:

ԱՀ-ում դատավորի պաշտոնում նշանակված անձը դատավորի պաշտոնն առաջին անգամ ստանձնելիս Ազգային ժողովի նիստում /ՀՀ դատավորները՝ ԲԳԽ-ի նիստում/ Արցախի Հանրապետության /Հայաստանի Հանրապետության/ ժողովրդի առջև երդվում են դատավորի պարտականությունները կատարել Արցախի Հանրապետության /Հայաստանի Հանրապետության/ Սահմանադրությանն ու օրենքներին համապատասխան, լինել անկախ, անաչառ ու սկզբունքային, արդարացի և մարդասեր, սրբորեն պահպանել դատավորի կարգավիճակին ներկայացվող բոլոր պահանջները՝ ապահովելով օրենքի գերակայությունը և բարձր պահելով դատական իշխանության հեղինակությունը:

ՀՀ Սահմանադրական դատարանի դատավորը պաշտոնն ստանձնում է Ազգային ժողովի նիստում տրված հետևյալ երդմամբ. «Ստանձնելով Սահմանադրական դատարանի դատավորի պաշտոնը՝ Հայաստանի Հանրապետության ժողովրդի առջև երդվում եմ՝ գործել հանուն Հայաստանի Հանրապետության շահի, անշեղորեն պահպանել Սահմանադրությունը, գործել բարեխղճորեն, լինել անաչառ, հավատարիմ մնալ Սահմանադրական դատարանի դատավորի բարձր կոչմանը»:⁹

Սահմանադրությունը հռչակում է, որ ԱՀ-ում արդարադատությունն իրականացնում են միայն դատարանները՝ Սահմանադրությանը և օրենքներին համապատասխան: Արդարադատության իրականացմանը որևէ միջամտություն արգելվում է: Իսկ ի՞նչ է արդարադատությունը: Այն պետական գործունեության անկախ բնագավառ է, Դատական իշխանության մարմինների /դատարանների և

դատավորների/ գործունեություն, որն իրականացվում է պետության անունից՝ քաղաքացիական, վարչական, քրեական և սահմանադրական դատավարությունների միջոցով դատական նիստերում կոնկրետ գործեր քննելու ձևով: Եթե դատական իշխանությունն իրականացվում է դատարանների կողմից, ապա այդ իշխանության կրողները դատավորներն են հանդիսանում:

Գործող Սահմանադրությունը, 2006-ի համեմատ, առանձնահատուկ կարևոր նշանակություն է տալիս դատավորի անկախության սկզբունքին և ընդգծում, որ արդարադատություն իրականացնելիս դատավորն անկախ է, անաչառ և գործում է միայն Սահմանադրությանը և օրենքներին համապատասխան:

Դատական օրենսգրքի 9-րդ հոդվածը, զարգացնելով Սահմանադրության 137-րդ հոդվածի 1-ին մասով ամրագրված դրույթները, սահմանում է, որ

«1. Արդարադատության և օրենքով նախատեսված այլ լիազորություններ իրականացնելիս դատարաններն անկախ են պետական իշխանության այլ մարմիններից, տեղական ինքնակառավարման մարմիններից, պաշտոնատար, ֆիզիկական և իրավաբանական անձանցից և գործում են միայն Սահմանադրությանը և օրենքին համապատասխան:

2. Դատավորը գործը կամ հարցը /այսուհետ նաև՝ գործ/ քննում և լուծում է Սահմանադրությանը, Արցախի Հանրապետության վավերացրած միջազգային պայմանագրերին և օրենքին համապատասխան, գործի հանգամանքների անաչառ վերլուծության վրա հիմնված իր ներքին համոզմամբ՝ հաշվի առնելով Արցախի Հանրապետության վավերացրած՝ մարդու իրավունքների վերաբերյալ միջազգային պայմանագրերի հիման վրա գործող մարմինների պրակտիկան:

3. Արդարադատություն և օրենքով նախատեսված այլ լիազորություններ իրականացնելիս և դրանից հետո դատավորը հաշվետու չէ որևէ մեկին, այդ թվում՝ պարտավոր չէ որևէ բացատրություն տալ:

4. Պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինները, պաշտոնատար, ֆիզիկական և իրավաբանական անձինք պարտավոր են հարգել դատական իշխանության անկախությունը և ձեռնպահ մնալ այնպիսի

ԼԳՀ դատական իշխանություն

հայտարարություններից կամ գործողություններից, որոնք կարող են վնասել կամ վտանգել դատական իշխանության անկախությունը կամ հեղինակությունը:»

Այստեղ տեղին է նշել Ազգային ժողովի կողմից 2005թ. փետրվարի 9-ին ընդունված «Մարդու իրավունքների պաշտպանի մասին» ԼԳՀ օրենքի 7-րդ հոդվածի 1-ին կետի 2-րդ պարբերության երկրորդ նախադասությամբ ամրագրված այն դրույթը, որը վերաբերվում է Մարդու իրավունքների պաշտպանի՝ դատարաններից տեղեկություններ պահանջելու և դատարաններին առաջարկներ ներկայացնելու իրավունքին:¹⁰ Փաստորեն օրենքի այդ դրույթն Արցախի օմբուդսմենին դատարաններին վերահսկելու գործառույթ է վերապահում, ինչը խաթարում է արդարադատության իրականացման բուն էությունը: Խնդրո առարկա օրենքը լրիվությամբ քաղված է ՀՀ-ում 2003թ. ընդունված համանուն օրենքից:¹¹ Եվ պատահական չէ, որ օրենքը պաշտպանի՝ դատարաններից տեղեկություններ պահանջելու և դատարաններին առաջարկներ ներկայացնելու իրավունքի մասով վիճարկվեց ՀՀ Սահմանադրական դատարանում և վերջինիս 2005թ. մայիսի 6-ի որոշմամբ այն համարվեց միջամտություն դատական իշխանության գործառույթներին և ճանաչվեց հակասահմանադրական:¹²

Համոզված ենք, որ «Ազգային ժողովը Սահմանադրությունն ուժի մեջ մտնելու պահից երեք տարվա ընթացքում գործող օրենսդրությունը համապատասխանեցնում է Սահմանադրությանը», սահմանադրաիրավական նորմի պահանջի շրջանակներում Հանրապետությունում ժամանակահունչ «Մարդու իրավունքների պաշտպանի մասին» նոր սահմանադրական օրենք կընդունի:

Դատավորի անաչառությունը /անկողմնակալություն, արդարամտություն, օբյեկտիվություն/ աջակցում է դատական իշխանության նկատմամբ հասարակության վստահությանը և սահմանադրաիրավական երաշխիք հանդիսանում մարդու և քաղաքացու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության համար: Դրա հետ մեկտեղ, դատարանի /դատավորի/ անաչառության մակարդակը կարող է պատկերացում տալ պետության զարգացման աստիճանի մասին:

Անաչառության սկզբունքը նաև ենթադրում է, որ պետությունը պետք է համապատասխան պայմաններ ստեղծի դատավորների համար, որոնց դեպքում նրանք պարտավոր են հավատարիմ լինել հանդիսավոր պայմաններում տված իրենց երդմանը:

Դատավորի անաչառության ինստիտուտը գալիս է հազարամյակների խորքից՝ արժանանալով պետության և հասարակության դրվատանքին: Օրինակները բազմաթիվ են: Հայոց թագավոր Աշոտ Երկաթի այն հարցին, թե «դատավորն աչառո՞ղ պիտի լինի, թե՞ անաչառ», թագուհին պատասխանել է՝ «անշուշտ՝ անաչառ»:¹³ Երբ Սանկտ-Պետերբուրգի քաղաքագլուխ Տրեպովի դեմ մահափորձ կատարելու քրեական գործի դատաքննության արդյունքներով մայրաքաղաքի օկրուգային դատարանի նախագահ, հռչակավոր իրավաբան Անատոլի Կոնին արդարացրել է կալանքի տակ գտնվող Վերա Չասուլիչին և հետագայում մի հանդիպման ժամանակ արժանացել Ալեքսանդր թագավորի ցասումնալից /խոժոռ/ հայացքին, Կոնին պատասխանն անչափ շիտակ էր՝ ինքն արդարադատության ծառան է, այլ ոչ թե՛ իշխանության սպասավորը:

Դատավորի անաչառության մասին նշվում է նաև Դատական օրենսգրքի՝ «Դատավորի վարքագծի կանոնները» գլխի 48-րդ, 50-րդ և 52-րդ հոդվածներում: Այս վերջին հոդվածի համաձայն՝ դատավորը պարտավոր է ինքնաբացարկ հայտնել, եթե նա տեղյակ է այնպիսի հանգամանքների մասին, որոնք կարող են ողջամիտ կասկած հարուցել տվյալ գործով կամ հարցով նրա անաչառության մեջ:

Դատավորի անկախությունը սակայն չի նշանակում դատական հայեցողության ազատություն, քանի որ անկախությունը բացառապես հիմնված է Սահմանադրության, նյութական և դատավարական օրենքների վրա:

Օրինականությունը և դատավորի անկախությունը միևնույն մեդալի հակառակ կողմերն են: Դրանից բխում է, որ դատավորների անկախությունը հնարավոր է միայն Սահմանադրությանը և օրենքներին համապատասխան գործելու դեպքում: Հակառակ դեպքում, անկախությունը կարող է կամայականություն ծնել: Այդ համատեքստում «Մի դատիր, որ

չդատվես» աստվածաշնչյան պատվիրանը մեզ հորդորում է անարդարացի չդատել, որպեսզի մենք էլ անարդարացիաբար չդատվենք:

Հավելենք, որ դատավորի անաչառությունը խորհրդանշում է արդարադատության աստվածուհի Ֆեմիդային՝ աչքերը փակած փրճակում:

Համաձայն Սահմանադրության 137-րդ հոդվածի 2-րդ մասի՝ դատավորը չի կարող պատասխանատվության ենթարկվել արդարադատություն իրականացնելիս հայտնած կարծիքի կամ կայացրած դատական ակտի համար՝ բացառությամբ այն դեպքի, երբ առկա են հանցագործության կամ կարգապահական խախտման հատկանիշներ:

Դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու հիմքերը սպառիչ թվարկված են Դատական օրենսգրքի 119-րդ հոդվածի 1-ին մասով: Դրանք են՝

1/ արդարադատություն իրականացնելիս նյութական կամ դատավարական իրավունքի նորմերը դիտավորությամբ կամ կոպիտ անփութությամբ խախտելը.

2/ դատավորի կողմից Դատական օրենսգրքով սահմանված վարքագծի կանոնները դիտավորությամբ կամ կոպիտ անփութությամբ խախտելը.

3/ դատավորի կողմից օրենքով նախատեսված պարտադիր վերապատրաստում անցնելու պարտականությունները չկատարելը:

Ըննարկվող հոդվածի իմաստով կարգապահական խախտումները համարվում են դիտավորությամբ կատարված, եթե դատավորը գիտակցել է իր կողմից վարքագծի խախտում թույլ տալու հանգամանքը, սակայն տվյալ իրադրությունում պարտավոր էր և կարող էր գիտակցել այն:

Դատավորի վարքագծի կանոնները սահմանված են Դատական օրենսգրքի 47-56-րդ հոդվածներով: Մասնավորապես, «կարծիք» եզրույթի իմաստով 49-րդ հոդվածում նշված է, որ դատավորը պարտավոր է զերծ մնալ որևէ դատարանում քննվող կամ ակնկալվող գործի վերաբերյալ կարծիք հայտնելուց կամ զերծ մնալ օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտերը և իր գործընկերների գործողությունները, մասնագիտական և անձնական որակ-

ները հրապարակայնորեն կասկածի տակ դնելուց:

Դատական օրենսգրքի 119-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետով սահմանված հիմքով կարգապահական պատասխանատվության վարույթ կարող է հարուցվել, եթե նյութական կամ դատավարական իրավունքի նորմի խախտմամբ կայացված դատական ակտը բեկանվել /վերացվել/ է և բեկանող /վերացնող/ դատական ակտը մտել է օրինական ուժի մեջ: Հարկ է նշել, որ դատական ակտի բեկանումը կամ փոփոխումը հիմք չէ այդ ակտը կայացրած դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու համար: Վերջինս վրա է հասնում միայն այն դեպքում, երբ արդարադատություն իրականացնելիս օրենքի սխալ մեկնաբանությունը, փաստերի և ապացույցների սխալ գնահատումը դատավորը կատարում է դիտավորությամբ կամ կոպիտ անփութությամբ:

Դատավորի նկատմամբ կարգապահական վարույթ հարուցելու իրավունք ունեն դատավորների ընդհանուր ժողովի կողմից ձևավորված էքիկայի և կարգապահական հարցերի հանձնաժողովը /հանձնաժողովի կազմում ընդգրկվում են առաջին ատյանի, վերաքննիչ և Գերագույն դատարանների դատավորներից ընտրված մեկական անդամներ/ և արդարադատության նախարարը:

Դատավորի պատասխանատվության ինստիտուտը հայտնի է դեռ վաղ ժամանակներից: Այդ հարցին անդրադարձել է նույնիսկ Մ.Գոշն իր Դատաստանագրքում: Բայց օրինաչափ է արդյոք արդարադատության նախարարի կողմից դատավորի նկատմամբ կարգապահական վարույթ հարուցումը: Մեր համոզմամբ՝ ոչ: Արդարադատության նախարարությունը գործադիր իշխանության մարմին է, իսկ «արդարադատություն» եզրույթը բնավ չի նշանակում, որ նախարարությունն օժտված է արդարադատության գործառույթներով: Այդ իրավունքը Սահմանադրությունը վերապահել է միայն դատական իշխանությանը, տվյալ դեպքում՝ դատարաններին, ուստի «արդարադատություն» գոյականը ենթադրում է արդար դատելը, արդար դատավարություն, անաչառ, ուղղամիտ դատավարություն: Հետևաբար, մեր կարծիքով, սխալ է արդարադատության նախարարին օժտել

ԼՂՀ դատական իշխանություն

դատավորի նկատմամբ կարգապահական վարույթ հարուցելու իրավասությամբ: Թերևս ճիշտ կլինի հրաժարվել Խորհրդային իշխանության տարիներից ինտեգրացիայի ուժով եկող այս ինստիտուտից:

Դատավորի նկատմամբ կարգապահական վարույթ հարուցելու ժամկետները, առիթները, հարուցման ընթացքը և այլն, կարգավորված են Դատական օրենսգրքի 120-123-րդ հոդվածներով:

Համաձայն Սահմանադրության՝ դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու հարցը լուծում է դատարանների և դատավորների անկախությունը երաշխավորող ԲԳԽ-ն, որը, նման պայմաններում հանդես է գալիս որպես դատարան: Դատավորի կարգապահական պատասխանատվության հարցը քննելու արդյունքում ԲԳԽ-ն կարող է դատավորի նկատմամբ կիրառել կարգապահական տույժերի հետևյալ տեսակներից մեկը.

- 1/ նախազգուշացում,
- 2/ նկատողություն,
- 3/ խիստ նկատողություն:

Իր լիազորությունների իրականացման կապակցությամբ դատավորի նկատմամբ քրեական հետապնդում կարող է հարուցվել միայն ԲԳԽ-ի համաձայնությամբ: Դատավորն իր լիազորությունների իրականացման կապակցությամբ առանց ԲԳԽ-ի համաձայնության չի կարող զրկվել ազատությունից՝ բացառությամբ այն դեպքի, երբ նա բռնվել է հանցանք կատարելու պահին կամ անմիջապես դրանից հետո: Այս դեպքում ազատությունից զրկելը չի կարող տևել 72 ժամից ավելի: Դատավորին ազատությունից զրկելու մասին անհապաղ տեղեկացվում է ԲԳԽ-ի նախագահը:

Սահմանադրաիրավական այս նորմի մանրամասները սահմանված են Դատական օրենսգրքով, որից նկատելի է, որ լիազորությունների իրականացման կապակցությամբ դատավորի նկատմամբ քրեական հետապնդում հարուցելու կամ նրան ազատությունից զրկելու վերաբերյալ համաձայնություն տալու հարցով ԲԳԽ է դիմում Հանրապետության գլխավոր դատախազը:

Գլխավոր դատախազը ԲԳԽ-ին է ներկայացնում դատավորի նկատմամբ քրեական

հետապնդում հարուցելու կամ նրան ազատությունից զրկելու վերաբերյալ համաձայնություն տալու համար հիմք հանդիսացող բոլոր նյութերը:

Դատավորի նկատմամբ քրեական հետապնդում հարուցելու կամ նրան ազատությունից զրկելու վերաբերյալ համաձայնություն տալու մասին ԲԳԽ-ի որոշումը չի նշանակում դատավորի նկատմամբ քրեական հետապնդում հարուցելու կամ նրան ազատությունից զրկելու հիմքերի առկայության հաստատում և չի կաշկանդում իրավասու դատարանին համապատասխան հարցն օրենքով սահմանված կարգով լուծելիս:

ԲԳԽ-ի կողմից դատավորի նկատմամբ քրեական հետապնդում հարուցելու կամ նրան ազատությունից զրկելու վերաբերյալ համաձայնություն տալու մասին որոշումն ուժի մեջ մտնելու պահից դատավորի լիազորությունները համարվում են կասեցված՝ նախաքննության և դատաքննության ժամկետում:

Դատավորի լիազորությունների կասեցման ընթացքում դատավորը ստանում է հատուցում՝ որպես ոչ աշխատողի մեղքով պարապուրդում գտնվող:

Դատավորի կարգավիճակով պայմանավորված՝ նրա գործունեության անհամատեղելիության պահանջներն իրենց արտացոլում են գտել Սահմանադրության 137-րդ հոդվածի 4-րդ մասում, ըստ որի, դատավորը չի կարող զբաղեցնել իր պարտականությունների հետ չկապված պաշտոն պետական կամ տեղական ինքնակառավարման այլ մարմիններում, որևէ պաշտոն առևտրային կազմակերպություններում, զբաղեցնել ձեռնարկատիրական գործունեությամբ, կատարել վճարովի այլ աշխատանք՝ բացի գիտական, կրթական և ստեղծագործական աշխատանքից:

Զննարկվող հոդվածը, ըստ էության, ունի չորս արգելող նորմ: Պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմիններում պաշտոն զբաղեցնող անձանց կարգավիճակի վերաբերյալ հարցերը սահմանված են «Հանրային ծառայության մասին» ԼՂՀ օրենքով: Առևտրային և ոչ առևտրային կազմակերպությունների սահմանումները տրված են ԼՂՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 51-րդ հոդ-

վածի 1-ին մասով: Հարց է ծագում. կարո՞ղ է, արդյոք, դատավորը ոչ առևտրային կազմակերպությունում պաշտոն զբաղեցնել: Հարցին պատասխանում է Դատական օրենսգրքի 34-րդ հոդվածի 2-րդ մասը, որից նկատելի է, որ դատավորը կարող է զբաղեցնել ոչ առևտրային կազմակերպությունում պաշտոն, եթե՝

1/ իր գործունեությունն այդ պաշտոնում իրականացվում է անհատույց.

2/ համապատասխան դատարանում կամ ստորադաս դատարանում չի քննվում կամ ողջամտորեն չի ակնկալվում գործ, որը կապված է այդ կազմակերպության շահերի հետ.

3/ այդ պաշտոնը չի ենթադրում ֆինանսական միջոցների տնօրինում, կազմակերպության անունից քաղաքացիաիրավական գործարքների կնքում կամ պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմիններում կազմակերպության գույքային շահերի ներկայացուցչական իրականացում:

Դատական օրենսգրքի նույն հոդվածի 3-րդ մասը նշում է, որ դատավորը չի կարող գործել որպես գույքի հավատարմագրային կառավարիչ կամ կտակակատար՝ բացառությամբ այն դեպքերի, երբ նա անհատույց գործում է իր մերձավոր ազգականների կամ իր խնամակալության կամ հոգաբարձության ներքո գտնվող անձի գույքի կապակցությամբ, եթե հավատարմագրային կառավարիչ լինելը չի ենթադրում ձեռնարկատիրական գործունեության իրականացում:

Դատավորը չպետք է հանդես գա որպես ներկայացուցիչ կամ տրամադրի խորհրդատվություն, այդ թվում՝ անհատույց հիմունքներով՝ բացառությամբ այն դեպքերի, երբ նա հանդես է գալիս որպես օրինական ներկայացուցիչ կամ իր մերձավոր ազգականներին կամ իր խնամակալության կամ հոգաբարձության ներքո գտնվող անձանց անհատույց իրավաբանական խորհրդատվություն է մատուցում:

Ձեռնարկատիրական գործունեության հասկացությունը և նրա բնորոշ գծերը տրված են ԼՂՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 2-րդ և 26-րդ հոդվածներով, իսկ դատավորի՝ ձեռնարկատիրական գործունեությամբ զբաղվելու արգելքի սահմանափակումները մանրամասնված են Դատական օրենսգրքի 54-րդ հոդվածով, որը սահմանում է՝

1. Դատավորն իրավունք չունի լինելու անհատ ձեռնարկատեր:

2. Դատավորն իրավունք չունի լինելու տնտեսական ընկերությունների մասնակից /բաժնետեր/ կամ վստահության վրա հիմնված ընկերակցության ավանդատու, եթե՝

1/ բացի ընկերության ընդհանուր ժողովին մասնակցելուց, դատավորը ներգրավվում է նաև այդ կազմակերպության կարգադրիչ կամ կառավարման այլ գործառնությունների իրականացմանը, կամ

2/ ողջամտորեն ենթադրվում է, որ առևտրային կազմակերպությունը համապատասխան դատարանում հաճախ հանդես է գալու որպես գործին մասնակցող անձ,

3/ դատավորը կամ նրա ընտանիքի անդամները /ամուսին, ծնող, զավակ, պապ, թոռ, որդեգրող, որդեգրված/ կամ վերջիններս միասին տիրապետում են ընկերության կանոնադրական կապիտալի կամ ընկերակցության բաժնեհավաք կապիտալի 10 տոկոսից ավելին:

3/ Դատավորը պետք է ձգտի կառավարել իր ներդրումներն այնպես, որ նվազագույնի հասցնի այն գործերի քանակը, որոնցով պետք է ինքնաբացարկ հայտնի:

Ինչ վերաբերվում է դատավորի կողմից գիտական, կրթական և ստեղծագործական աշխատանք կատարելուն, ապա Դատական օրենսգիրքը շեշտում է, որ այդ աշխատանքի համար վճարումը չի կարող գերազանցել ողջամիտ չափը, այսինքն՝ այն չափը, որին նույնպիսի գործունեության համար համանման որակներ ունեցող, բայց դատավոր չհանդիսացող անձը կարող էր հավակնել:

«Կուսակցության մասին» ԼՂՀ օրենքի 10-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին կետի համաձայն՝ դատավորները չեն կարող լինել կուսակցության անդամ:¹⁴ Այդ արգելքը բխում է Սահմանադրության 46-րդ հոդվածի 2-րդ մասից, որից նկատելի է, որ դատավորները, դատախազները չեն կարող լինել կուսակցության անդամ: Այդ առումով դատավորի կարգավիճակի էական տարրերից մեկն էլ այն է, որ դատավորը չի կարող զբաղվել քաղաքական գործունեությամբ: Դատավորը կարող է անդամակցել դատավորների միությանը կամ դատավորների շահերը ներկայացնող այլ կազմակերպությունների՝ ազատորեն կատա-

ԼՂՀ դատական իշխանություն

րելով դրանց կանոնադրություններից բխող գործողություններ:

Դատավորի կարգավիճակի հիմունքների թվում Սահմանադրությունն առանձնահատուկ տեղ է հատկացնում նրա լիազորությունների դադարման և դադարեցման դեպքերին: Մեր կարծիքով, Սահմանադրությամբ նշված հիմքերով դատավորի լիազորությունների դադարումը և դադարեցումը՝ կոնկրետ պայմանների և իրավաբանական փաստերի վրա հասնելու կամ իրավահարաբերությունների ծագման, փոփոխման և դադարման ուժով դատավորի՝ զբաղեցրած պաշտոնից մշտապես հեռանալով կամ նրան պաշտոնական պարտականությունների կատարումից արձակելն է: Երկու դեպքերում էլ դատավորը զրկվում է իր սահմանադրական պարտականությունները կատարելուց՝ դադարեցնելով դատարանի հետ իր աշխատանքային հարաբերությունները:

Սահմանադրության 137-րդ հոդվածի 6-րդ մասը լիազորությունների դադարման խմբի մեջ դասում է դատավորի լիազորությունների ժամկետն ավարտվելու, ԱՀ քաղաքացիությունը կորցնելու, նրա նկատմամբ կայացված մեղադրական դատավճիռն օրինական ուժի մեջ մտնելու կամ քրեական հետապնդումը ոչ արդարացնող հիմքով դադարեցնելու, նրան անգործունակ, անհայտ բացակայող կամ մահացած ճանաչելու վերաբերյալ դատարանի վճիռն օրինական ուժի մեջ մտնելու, նրա հրաժարականի և մահվան դեպքերը, իսկ նույն հոդվածի 7-րդ մասը լիազորությունների դադարեցման խմբի մեջ մտցնում է անհամատեղելիության պահանջները խախտելու, քաղաքական գործունեությամբ զբաղվելու, առողջական վիճակի պատճառով պաշտոնավարման անհնարինության և էական կարգապահական խախտում կատարելու դեպքերը:

Ինչպես նկատելի է, Սահմանադրության հեղինակները դատավորի լիազորությունների դադարման և դադարեցման հիմքում ելակետ են ընդունել այն, որ դադարման դեպքերը վրա են հասնում իրավաբանական փաստերի/դատավորի 65 տարին լրանալը, նրա մահը և այլն/, իսկ դադարեցման դեպքերում՝ իրավունքի ուժով /անհամատեղելիության պահանջները խախտելը, քաղաքական գործու-

նեությամբ զբաղվելը և այլն/: Դժվար չէ նաև նկատել, որ դատավորի լիազորությունների դադարման և դադարեցման հետևանքներից կախված, 13 դեպքերից 5-ի հիմքում դրված են դատավորին արատավորող, վարկաբեկող /նրա նկատմամբ կայացված մեղադրական դատավճիռն օրինական ուժի մեջ մտնելը կամ քրեական հետապնդումը ոչ արդարացնող հիմքով արդարացնելը, անհամատեղելիության պահանջները խախտելը, քաղաքական գործունեությամբ զբաղվելը, էական կարգապահական խախտում կատարելը/, իսկ մնացած 9-ի հիմքում, այսպես ասած, ոչ արատավորող /նաև հարգելի/ պատճառներ:

Դատական օրենսգրքի 136-րդ հոդվածը, մանրամասնելով դատավորի կարգավիճակին վերաբերող սահմանադրաիրավական նորմերը, շեշտում է, որ դատավորի պաշտոնավարումը դադարում է՝ նրա 65 տարին լրանալու հաջորդ օրվանից, Արցախի Հանրապետության քաղաքացիությունը կորցնելու հաջորդ օրվանից, դատարանի համապատասխան վճիռը, դատավճիռը կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին որոշումն ուժի մեջ մտնելու օրվանից, հրաժարական ներկայացնելու կամ մահվան հաջորդ օրը:

Առաջին հայացքից թվում է, թե դատավորի լիազորությունների դադարման և դադարեցման հիմքերը համընկնում են մեկը մյուսի հետ, սակայն, ինչպես նշեցինք, դրանք նույնական չեն, ուստի Սահմանադրությունը դատավորի լիազորությունների դադարեցման 4 հիմք է սահմանել, իսկ Դատական օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի 1-ին մասը Սահմանադրությամբ նախատեսված՝ «առողջական վիճակի պատճառով պաշտոնավարման անհնարինության» հիմքի տակ նկատի է ունենում 2 դեպք, երբ «ժամանակավոր անաշխատունակության հետևանքով դատավորն ավելի քան 4 ամիս անընդմեջ կամ ավելի քան 6 ամիս օրացուցային տարվա ընթացքում ի վիճակի չի եղել կատարելու իր պաշտոնական պարտականությունները» և «նշանակումից հետո ձեռք է բերել դատավորի պաշտոնում նշանակմանը խոչընդոտող ֆիզիկական արատ կամ հիվանդություն»:

Այս երկու դեպքով մախատեսված հիմքերի առկայության դեպքում համապատասխան դատարանի մախազահին այդ մասին

հայտնում է ԲԳԽ-ին: Երկրորդ հիմքի դեպքում համապատասխան դատարանի նախագահը դիմում է արդարադատության նախարարին՝ դատավորի բժշկական զննությունն իրավասու մարմնի միջոցով կազմակերպելու համար: Դատավորը պարտավոր է անցնել բժշկական զննությունը: Եթե զննության արդյունքում հիմնավորվում է, որ դատավորը նշանակումից հետո ձեռք է բերել դատավորի պաշտոնում նշանակմանը խոչընդոտող ֆիզիկական արատ կամ հիվանդություն, ապա համապատասխան դատարանի նախագահին այդ մասին հայտնում է ԲԳԽ-ին:

Դատավորի կողմից Սահմանադրությամբ սահմանված անհամատեղելիության պահանջները խախտելու և քաղաքական գործունեությամբ զբաղվելու հիմքերով դատավորի լիազորությունների դադարեցման վարույթի և որոշումների ընդունման կարգի, ինչպես նաև ԲԳԽ-ի որոշումների վերանայման նկատմամբ կիրառվում են դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու վերաբերյալ վարույթի նորմերը, որի քննարկման արդյունքում ԲԳԽ-ն ընդունում է որոշում՝ դատավորի լիազորությունները դադարեցնելու կամ գործի վարույթը կարճելու մասին: Այս երկու հիմքով թույլ տված խախտումները կարող են վկայել, որ թույլ է տրվել ոչ միայն դատավորի կարգավիճակին ներկայացվող, այլև դատավորի երդման պահանջների խախտում:

Էական կարգապահական խախտում կատարելու հիմքով դատավորի լիազորությունների դադարեցումը նրբանկատ հարց է, որն էլ ուշադիր, մանրակրկիտ մտտեցում է պահանջում: Դատավորին պատժելու ընթացակարգը հասարակ գործընթաց չէ, սակայն այն պետք է, քանի որ ամենաթողությունն անհամատեղելի է դատավորի գործունեության հետ: Դատական օրենսգիրքն էական կարգապահական խախտում է համարում՝

1/ Դատական օրենսգրքով սահմանված կարգապահական խախտումներն այն դատավորի կողմից կատարելը, որը կարգապահական խախտումները դիտավորությամբ կատարելու համար երկու նկատողություն կամ խիստ նկատողություն ունի.

2/ Դատական օրենսգրքով սահմանված կարգապահական խախտումներն այն դա-

տավորի կողմից կատարելը, որը կարգապահական խախտումները կոպիտ անփութությամբ կատարելու համար երեք նկատողություն կամ խիստ նկատողություն ունի.

3/ դատավորի կողմից այնպիսի արարքներ կատարելը, որով հեղինակագրվում է դատական իշխանությունը կամ որն անհամատեղելի է դատավորի պաշտոնի հետ:

Եթե ԲԳԽ-ն հիմնավորված չի համարում էական կարգապահական խախտում կատարելու մասին եզրակացությունը, սակայն դատավորին վերագրվող արարքում առկա են կարգապահական խախտման հատկանիշներ, ապա կիրառում է կարգապահական տույժ /նախազգուշացում, նկատողություն, խիստ նկատողություն/:

Եթե ԲԳԽ-ն նոր երևան եկած կամ նոր հանգամանքներով ուժը կորցրած է ճանաչում դատավորի լիազորությունները դադարելու կամ դադարեցնելու մասին որոշումը, ապա որոշում է կայացնում այդ դատավորին իր նախկինում զբաղեցրած պաշտոնում վերականգնելու մասին: Մինչև վերականգնումը նշանակում կատարված լինելու և տվյալ դատարանում դատավորի թափուր այլ հաստիք չլինելու դեպքում անձին հարկադիր պարապուրդի ամբողջ ժամանակահատվածի համար վճարվում է հատուցում՝ նրա միջին աշխատավարձի չափով՝ մինչև ԲԳԽ-ի դատական խորհրդի որոշումն ուժի մեջ մտնելը, և դատավորի պաշտոնում չվերականգնելու դիմաց հատուցում՝ նրա միջին աշխատավարձի տասներկուսպատիկի չափով:

Դատական օրենսգիրքը նախատեսում է դատավորի լիազորությունների կասեցման միայն մեկ դեպք: Դա տեղի է ունենում, երբ ԲԳԽ-ի կողմից դատավորի նկատմամբ քրեական հետապնդում հարուցելու կամ նրան ազատությունից զրկելու վերաբերյալ համաձայնություն տալու մասին որոշումն ուժի մեջ մտնելու պահից դատավորի լիազորությունները համարվում են կասեցված՝ նախաքննության և դատաքննության ժամկետով:

Դատավորի լիազորությունների կասեցման ընթացքում դատավորը ստանում է հատուցում, որպես ոչ աշխատողի մեղքով պարապուրդում գտնվող:

Սահմանադրության 137-րդ հոդվածի 8-րդ մասը նշում է, որ դատավորի համար սահ-

ԼՂՀ դատական իշխանություն

մանվում է նրա բարձր կարգավիճակին և պատասխանատվությանը համապատասխանող վարձատրություն: Դատավորի վարձատրության չափը սահմանվում է օրենքով: Դատական օրենսգիրքը, վկայակոչելով սահմանադրաիրավական այս նորմը, միևնույն ժամանակ ավելացնում է, որ դատավորի աշխատավարձը և դրա նկատմամբ սահմանված հավելավճարները չեն կարող պակասեցվել նրա պաշտոնավարման ընթացքում:

Դատավորի վարձատրության, այդ թվում՝ հիմնական և լրացուցիչ աշխատավարձերի հաշվարկների և չափերի հետ կապված հարաբերությունները կարգավորվում են «Պետական պաշտոններ զբաղեցնող անձանց վարձատրության մասին» ԼՂՀ օրենքով,¹⁵ որից նկատելի է, որ բարձրաստիճան պաշտոնատար անձանց հիմնական աշխատավարձի չափը որոշվում է բազային աշխատավարձի և նույն օրենքի N1 հավելվածով սահմանված համապատասխան գործակցի արտադրյալով: Համաձայն N1 հավելվածի՝ Կառավարության նախարարի գործակիցը /պետական պաշտոն զբաղեցնող անձանց հիմնական աշխատավարձի չափը որոշելու համար բազային աշխատավարձն այդ թվով բազմապատկելու համար սահմանված մեծություն/, որը 9,60 է, ավելի բարձր է Գերագույն դատարանի դատավորի գործակցից /9,20/, իսկ Ազգային ժողովի պատգամավորի գործակցից /8,00/ հավասարեցված է ԱՀ ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատավորի գործակցին: Այնպես որ, դատավորի վարձատրության մասին դրույթը սահմանադրաիրավական նորմի աստիճանի բարձրացնելը կարող է հասարակության մեջ կարծիք ձևավորել, որ դատավորի աշխատավարձն անհամեմատ բարձր է բարձրաստիճան պաշտոնատար անձանց աշխատավարձից: Այդ այն դեպքում, երբ «Պետական պաշտոններ զբաղեցնող անձանց վարձատրության մասին» ԼՂՀ օրենքի 12-րդ հոդվածի 1-ին մասի ուժով դատավորի պաշտոնում աշխատանքային ստաժի համար դատավորին վճարվում էր հավելավճար՝ յուրաքանչյուր տարվա համար երկու տոկոսի չափով, սակայն 2016թ. դեկտեմբերի 22-ի ԼՂՀ ՀՕ-37-Ն օրենքով այդ նորմն ուժը կորցրած ճանաչվեց:

Դատավորի զինվորական ամրագրման,

նրա արձակուրդի, կրթական ծրագրերին մասնակցելու իրավունքի, անվտանգության ու անձնական պաշտպանության միջոցների և գործունեության մյուս երաշխիքներն ամրագրված են Դատական օրենսգրքով, իսկ սոցիալական երաշխիքներին առնչվող հարաբերությունները՝ «Պետական պաշտոններ զբաղեցրած անձանց սոցիալական երաշխիքների մասին» ԼՂՀ օրենքով:¹⁶

«Դատավորների կարգավիճակի մասին» Եվրոպական Խորհրդի կողմից 1998թ. հուլիսի 10-ին ընդունված Եվրոպական խարտիան և վերջինիս պարզաբանման հուշագիրը, անդրադառնալով դատավորների աշխատանքի վարձատրության և սոցիալական հարցերին, ընդգծել են, որ իր մասնագիտական գործունեության իրականացման ընթացքում դատավորի կարգավիճակը պետք է երաշխիքներ նախատեսի՝ կապված հիվանդության, երեխայի խնամքի, հաշմանդամության, ծերության, մահվան և այլ սոցիալական վտանգների հետ: Մասնավորապես, դատավորի լիազորությունների ժամկետն ավարտվելու դեպքում նրա ծերության կենսաթոշակի չափը պետք է հնարավորինս մոտ լինի արդարադատության իրականացման նրա վերջին անգամ ստացած աշխատավարձի չափին:

Դատավորի կենսաթոշակի չափը և դրա հաշվարկման կարգը տարիների ընթացքում ենթարկվել են որոշակի փոփոխությունների: Ընդ որում, այդ փոփոխությունները մի վիճակից մյուսին անցնելու առումով, էվոյուցիա համարել չի կարելի: ԼՂՀ օրենսդրության մեջ առաջին փաստաթուղթը, որ անդրադարձավ դատավորի կենսաթոշակի հարցերին, դա «Դատավորի կարգավիճակի մասին» 1999թ. դեկտեմբերի 29-ի ԼՂՀ ՀՕ-79 օրենքն էր, որի 18-րդ հոդվածի 1-ին պարբերության համաձայն՝ դատավորն իրավունք ուներ ստանալ աշխատանքային կենսաթոշակ դատավորի՝ իր վերջին զբաղեցրած պաշտոնի համար նախատեսված աշխատավարձի 75 տոկոսի չափով:

Ներկայումս այն կարգավորված է «Պետական պաշտոններ զբաղեցրած անձանց սոցիալական երաշխիքների մասին» 2014թ. դեկտեմբերի 29-ի ԼՂՀ ՀՕ-68-Ն օրենքով, որի 9-րդ հոդվածի 5-րդ մասի համաձայն՝ դատավորի պաշտոնավարման տարիքը լրանալու,

նշանակումից հետո դատավորի պաշտոնում նշանակմանը խոչընդոտող ֆիզիկական արատ կամ հիվանդություն, ինչպես նաև դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած վճռով անգործունակ ճանաչվելու հիմքով դատավորի լիազորությունների դադարեցման դեպքերում նշանակվող կենսաթոշակի չափը հաշվարկվում է մինչև 2014 թվականի հուլիսի 1-ը որպես դատավոր զբաղեցրած վերջին պաշտոնի համար ստացած աշխատավարձի /պաշտոնային դրույքաչափի և դրա նկատմամբ սահմանված հավելավճարի հանրագումարի/ և 0,85 գործակցի /ՀՀ-ում գործակիցը 0,9 է/ արտադրյալի 55 տոկոսի չափով: Այս կարգով հաշվարկված կենսաթոշակի չափը չի կարող գերազանցել մինչև 2014 թվականի հուլիսի 1-ը որպես դատավոր զբաղեցրած վերջին պաշտոնի համար սահմանված պաշտոնային դրույքաչափի 85 տոկոսը:

Դատավորի կարգավիճակի հիմունքները դասվում են դատական իշխանության հրատապ հարցերի շարքին և դրանք որքան մոտ լինեն դատավորի կարգավիճակի միջազգային չափորոշիչներին, այնքան իրավական և անկախ կլինի Արցախի Հանրապետության դատական իշխանությունը, առանց որի անիմաստ է խոսել ժողովրդավարական և իրավական պետության մասին: Պարզ ճշմարտություն է՝ դատական իշխանությունը կարող է անկախ լինել միայն դատավորների անկախության պայմաններում: Այդ դեպքում արդարադատության իրականացման ոլորտում «ուժեղի մոտ միշտ թույլն է մեղավոր» սկզբունքն անելիք չի ունենա:

նաչվել «Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության դատարանակազմության մասին» 1996թ. մայիսի 6-ի ԼՂՀ օրենքը:

6. Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության պաշտոնական տեղեկագիր N 32 /41/ 15 դեկտեմբերի 2006թ.:

7. Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության պաշտոնական տեղեկագիր N 04 /318/ 28 փետրվարի 2017թ.:

8. Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության պաշտոնական տեղեկագիր N14 /328/ 02 օգոստոսի 2017թ.:

9. ՀՀ օրենքը «Սահմանադրական դատարանի մասին» /01.06.2006թ./:

10. ԼՂՀ Ազգային ժողովի կողմից 2005թ. փետրվարի 9-ին քննարկված «Մարդու իրավունքների պաշտպանի մասին» ՀՕ-117 օրենքը Հանրապետության Նախագահի կողմից հաստատվել է 2005թ. մարտի 9-ին և ուժի մեջ է մտել հրապարակման պահից:

11. ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից 2016թ. դեկտեմբերի 16-ին քննարկված «Մարդու իրավունքների պաշտպանի մասին» ՀՀ սահմանադրական օրենքն ուժի մեջ մտնելու պահից «Մարդու իրավունքների պաշտպանի մասին» ՀՀ 2003թ. նոյեմբերի 15-ի ՀՕ-23-Ն օրենքը ճանաչվել է ուժը կորցրած:

12. ՀՀ Սահմանադրական դատարանի 2005թ. մայիսի 6-ի ՄԴՄ-563 որոշումը:

13. Մուրացյան, Գևորգ Մարգարյանի, Երևան, 1988, էջ 212:

14. «Կուսակցության մասին» 2003թ. հոկտեմբերի 17-ի ԼՂՀ ՀՕ-66 օրենքը:

15. «Պերական պաշտոններ զբաղեցնող անձանց վարչապետության մասին» .2013թ. դեկտեմբերի 28-ի ԼՂՀ ՀՕ-70-Ն օրենքը:

16. «Պերական պաշտոններ զբաղեցրած անձանց սոցիալական երաշխիքների մասին» 2014թ. դեկտեմբերի 29-ի ԼՂՀ ՀՕ-68-Ն օրենքը:

1. Միխրար Գոշ, Գաղափարակազմիչ, Գ խմբագրություն, Երևան, 2001, էջ 23-26:

2. Большой юридический словарь, Москва, 2003, էջ 587:

3. Закон СССР от 4 августа 1989, N328-1 «О статусе судей» в СССР.

4. «Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության դատական իշխանության մասին» 1996թ. մայիսի 6-ի ԼՂՀ օրենքը:

5. «Գաղափարակազմության մասին» 1999թ. դեկտեմբերի 31-ի ԼՂՀ ՀՕ-80 օրենքն ուժի մեջ մտնելու պահից /01.01.2000թ./ ուժը կորցրած է ճա-